

<https://doi.org/10.36007/3310.2019.243-252>

POLGÁRHÁBORÚ EGY ALTERNATÍV MAGYARORSZÁGON Andrássi György: *Polgárháború*

Patrik L. BAKA¹

ABSTRACT

This paper undertakes the task of analyzing György Andrászi's alternative history and young adult novel titled *Polgárháború* [Civil War]. It covers its counterfactual characteristics and highly emphasizes alternative world-building as well as the work's connections towards our present – therefore it does not remain within the analytical perspectives of literature only. Our work is text-centered; it is an analysis reflecting on the intermedial and intergenre connections, on confessionalism, border-crossing and analogies, on intertextuality and self-reflection, on era-specific language, on mask-like hiding and the phenomenon of trauma.

KEYWORDS

alternative history, young adult novel, world-building, contemporary analogies, ideologies

BEVEZETÉS

„Mindez, amire emlékszem, nem a valóság maradéka, hanem a képzeletem játéka. Egy párhuzamos valóság tükröződése: így is történhetne.”
(Ákos; Andrászi György: *Polgárháború*; 73.)

Az ifjúsági irodalom és a spekulatív fikció zsánereinek egybefonódása általánosnak mondható. Ha a kedves olvasó találomra kiválaszt egy könyvesboltot, és a legkisebbeknek szánt irodalomtól az ifjúsági könyveken át a young adult művekig terjedően szemrevételezi annak kínálatát, többségében garantáltan olyan opusokkal fog találkozni, amelyek igazolni fogják az iménti állítást. A szabadon szárnyaló fantázia és a csodák kétségkívül primátussal bírnak ezeknél az olvasótáboroknál – és sokszor a náluk idősebbeknél is –, s jellemzően olyan művek lesznek köreikben a befutók, amelyek kalandosak, fantasztikus világokba kalauzolnak el – vagy azok elemeit ültetik át a mi közegünkbe –, „s kielégíti(k) többek között a befogadó azonosulásvágyát, hősigényét, álomigényét, kellemesség iránti vágyát” [1]. Ilyenformán nem meglepő, hogy a „mi lett volna, ha...?” típusú kérdésfelvetésen alapuló alternatív történelmi zsáner is utakat talált az ifjúsági irodalomba, hazai fronton is.

Andrászi György² *Polgárháború* [2]³ című műve ugyancsak ezt a szövegcsoportot gazdagítja. A szerző *érettségiző diákként*, szokatlanul érett hangon szólva állít görbe tükröt mindennapjaink politikai összecsapásai és ránk gyakorolt hatásuk elé, egy-két dominót meg-
lökve antiutópiaivá téve Magyarországot.

Jelen dolgozat Andrászi György *Polgárháború* című regényének elemzésére vállalkozik. Taglalja annak kontrafaktuális jegyeit, nagy hangsúlyt fektet az alternatív világépítésre és

¹ PaedDr. Baka Patrik, PhD. Selye János Egyetem, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, egyetemi adjunktus, baka.l.patrik@gmail.com

² A név feltételezhetően álnév, mely alatt nem publikáltak több kötetet, s hiába kutattunk, semmilyen adatra nem bukkantunk vele kapcsolatban.

³ Az oldalszámokat a főszövegben, zárójelben adjuk meg.

a mű jelenünkhöz fűződő kapcsolataira, ilyenformán nem marad meg pusztán az irodalom vizsgálati szempontjainál. Munkánk szövegközpontú, a médium- és zsánerközi kapcsolatokra, a vallomásosságra, határátlépésekre és analógiákra, intertextualitásra és önreflexiókra, a korspecifikus nyelvre, a maszk-szerű rejtőzködésre és a trauma jelenségére reflektáló elemzés [3].

Klasszisok

Ebben az alfejezetben a *Polgárháború* alternatív történelmi jegyeit vesszük górcső alá, a diszszertációs dolgozatunkban felállított elemzési rendszer szempontjai szerint haladva [4]. Andrászi regénye ezek alapján *historikus kontrafaktum*ként prezentálható, hiszen a narratívája kulcsponyjának számító múlthasadástól időben felfelé haladva a mi univerzumunk történelmét formálja át; az azt megelőző szakasz egybeesik a mi múltunkkal. Mivel a *Polgárháború* nem nyit kapukat a természetfelettire, világának lehetőségei pedig egybeesnek a miénkével, a todorovi terminológia felől nézve a regény *különös uchróniának* számít [5].

Andrászi művéről elmondható, hogy nem sajátja a determinista felfogásmód, világa pedig nem egy eleve elrendelt cél felé halad, hanem az ok-okozatiság mentén épül ki – *genetikus modell* –, amelyre a mi valóságunk múltja felől nézve másként hatnak, de mindenképp hatnak a véletlenek – *entrópiikus modell*. A regény a helleksoni történelmi szervezőelvek értelmében ilyenformán az allohistorikus művek legnagyobb csoportjához tartozik [6].

Gavriel D. Rosenfeld három megközelítési pontot határozott meg az alternatív történelmi művek elemzéséhez [7]. *Egyfelől arra kérdez rá, hogy milyen töréspontot választanak az egyes nemzetekhez tartozó szerzők?* Andrászi alternatív világának kiindulási pontja egy pártgyűlésen megesett tömegverekedés a hazai bal- és jobboldal szimpatizánsai között – az események nagyban idézik a 2006-os őszi magyarországi tiltakozásokat, amelyek Gyurcsány Ferenc őszi beszédének nyomán lángoltak fel, noha utóbbi nem lehetett a könyv inspirálója, hiszen a *Polgárháború* az említett év elején jelent meg [8]. A jelen felől nézve mindazonáltal úgy fest, az említett mozgások tényleges alapjai voltak a magyar politikai garnitúra átalakulásának, ezt a keltezés idején azonban még nem lehetett biztosan tudni, így a nexus pont is egész hétköznapiak tűnik föl.

Rosenfeld második kulcskérdése arra vonatkozik, hogy a regényben megteremtett univerzum *utópisztikus* vagy *disztópikus-e?* A *Polgárháború* tüzetesen végigjárja a címében jelzett eseményt a hazai politikai oldalak közt, jól kiépített *disztópikus* közeget teremtve, amely az *anarchikus* állapotokat éppúgy a magáénak tudja, ahogy az egyes *ideológiák mentén kibontakozó elnyomás* jegyeit is felvillantja [9].

A harmadik rosenfeldi szempont *a szerzők korának/országának műltszemlélete felől közelíti meg a választott múlthasadást*. Andrászi műve, mint írtuk, valószerűtlenül pontos víziója a 2006-os eseményeknek, még ha azok „ideát” nem is torkollottak polgárháborúba – igaz, a budapesti tüntetésekről majd a radikálisok randalírozásairól készült felvételek sok esetben ilyen benyomást keltenek [10] –, s csak politikai téren érzékeltették és érzékeltetik mindmáig hatásukat⁴ [11].

Historikus kontrafaktumról lévén szó, részletesebben taglalhatjuk annak múlthasadását is, mely jelentősége szerint *divergáló* [12] és *neuralgikus pont* [13] kettőseként írható le, ahol az előbbi az alternatív történelmi dominóeffektus kezdő löketeként prezentálható – Andrászinál ez a politikai szimpatizánsok eldurvuló összeütközése –, utóbbi pedig a kiteljesedő, országos, történelmi jelentőségű eredmény – a *Polgárháborúnál* a küzdelem maga.

A töréspont egyértelműen *politikai* jellegű, erősségét tekintve viszont inkább *keretlenebb* – másként *soft* – allohistoriának számít, hiszen nem nagy arányban hivatkozik olyan

⁴ A Wikipédia vonatkozó szócikkének jegyzetei kitűnő válogatást tartalmaznak a téma kapcsán született publicisztikákból és nyilatkozatokból.

elemekre – fontos és kevésbé fontos történelmi események, személyek pontos szerepeltetése – , amelyek a mi múltunkban meghatározó szerepet töltek be.

Karakterhorizont szempontjából a mű *népi* jelleget ölt: főszereplői inkább elszenvedői, mintsem alakítói a világpolitikai eseményeknek. Andrászi elbeszélője nem találkozik fősodorbéli politikusokkal, még ha távolabbról nézve minden hányattatásáért azok tehetők is felelőssé. A záró szakaszban magára vállalt pacifista-aktivista szerep azonban egy kis időre úgy tűnik, őt magát is kardinális politikai szereplővé teszi, belengetve az *arisztokratikus* horizontot is.

A *Polgárháború* első ránézésre *jelencentrikus* kontrafaktumnak tűnik: csak annyit tudunk, hogy Gyurcsány megbukott, a szöveg azonban nem használ évmegjelöléseket, így az összetűzésekre az elmúlt tíz évben bármikor sor kerülhetett. Andrászi műve tulajdonképpen azáltal válik uchróniává, hogy a befogadó világa halad előre az időben, és közben változnak a politikai erővonalak. Keltezési idejekor még egyszerűen *párhuzamos univerzum*ként kellett volna hivatkoznunk rá, mára azonban egyre erősödik alternatív történelmi jellege, s mivel mindegyre a 2006-os, és nem a mai állapotok egy potenciális alternatívájának tűnik, *jelencentrikus* helyett mégis *múltorientált*ként könyvelhető el.

Világok és ideológiák

Az alternatív történelem népszerűsítésében oroszlánrészt vállalt Andrew Roberts a politikáról azt a megállapítást teszi, hogy az „természetes terepe a kontrafaktualitásnak, hiszen végső soron mindig választás kérdése, és soha nem derülhet ki, hogy mi lett volna, ha a választópolgár másként választ. Minden választás azzal jár, hogy bizonyos ajtók becsukódnak s bizonyos eshetőségek meghíúsulnak – némelyik egyszer s mindenkorra” [14]. Mint azt a hazai, fentebb már említett mozzanatok is igazolják, egy-egy politikai lépés végzetesnek bizonyulhat az egyik illetve a másik fél számára. Andrászi György legnagyobb, zavarba ejtő dobása pedig az, ami világépítésének alapja is egyben, hogy a nagyítás és a sarkítás eljárásaival élve megmutatta az egymásnak feszülő politikai ellenakaratok összecsapásának, a néptömegek populista hergelésének egy félelmetes, de potenciális eredményét. Hiszen a *Polgárháború* nexus pontjának számító, végzetes pártgyűlést követően

aztán valahogy hirtelen elcsesztünk mindent, valahonnan fegyverek kerültek elő, egyszeriben mindenki hangos lett és ígét hirdetett, vezetők születtek. Isten tudja honnan, hadseregek formálódtak, kerületek és lakótelepek szerveztek polgárőrségeket, gazdag gengszterek hadurakként tárgyalhattak a nem létező kormánnyal, egyenruhákról és jelvényekről fújták le a port. (13.)

A könyv legrémítőbb tapasztalata az, hogy „túl régi, s mégis túl ismeretlen” ismerősök, osztálytársak, szomszédok feszülnek egymásnak a politikai akarat szerint, a jobb- és baloldali ideológia mentén választva el. Na és persze sáncokkal, s a másik oldal támogatóira vadászó mesterlövészekkel a bunkereké váló lakások sötétjében.

Úristen! Hogy fogunk ezután egy csapatban játszani, ha túléljük ezt az egészet? Fogunk még együtt örülni, gól után átölelni egymás izzadt testét? Egymás mellett zuhanyozva csajokról mesélni, s közben szappanozni az ágyékunkat? Megyünk kóllázni együtt edzés után, és bulira szombat este? Ha elmúlik ez az örület, képesek leszünk elfelejteni vagy álomnak hinni? „Képzeld Zoli, azt álmotam, hogy le akartál lőni. Utána meg én eresztettem egy sorozatot egy ajtóba, azt remélve, hogy ott állsz mögötte” – mondanám. „Öreg, te teljesen lökött vagy” – jönne a válasz. (38–39.)

És nem is az lesz a legdrámaibb, hogy kicsivel később Zoli már biztosan nem lehet az elképzelt jövő szereplője, hanem az, hogy elbeszélőnk sajnálni sem képes őt emiatt – a túlélési ösztön győzedelmeskedik. Más csoportok pedig egyenesen élvezik az anarchiát, ami az olyan örület lélektaniségát is visszatükrözi, mint amilyen az ISIS terroristáié lehet „ideát”. Mindeh-

hez hozzájárul, hogy a regénynyelv végig vívódással, feszengéssel átitatott, ami a befogadót is folyamatos készenlétre ösztökéli.

A polgárháborús állapotok hamar visszavetik a hazai – ahogy elbeszélőnk lesújtóan fogalmaz, „balkáni” – gazdaságot, a rekvirálás mindennapos lesz, nincs üzemanyag-utánpótlás, a forintot hatalmas infláció sújtja, euróval fizet, aki tud, a többieknek pedig maradnak a kenyérjegyek. A „békeidők” kifejezést immár nem az 1867-es kiegyezés utáni időszakra, hanem a polgárháború előttire használják, amikor még nem „Fidó polgárőrség”, a nyilas-utód „díszmagyarok” és „szoci milíciák” rótták az utcákat. Ugyanilyen metamorfózison esik át a „lakosságcsere” terminus is, amit már nem a második világhégés utáni csehszlovák–magyar egyezményre, de a nemzeti-polgári és szoclib családok körzetenkénti, erőszakos kicserélésére használnak.

A szembenálló feleket olyan társadalmi csoportok alkotják, kiknek körében a statisztikai felmérések szerint nagyarányú az egyes pártok preferenciája, sőt a szerző az ország megosztottságát is aszerint vázolta fel, hogy melyik megyében melyik politikai felet is támogatták jellemzően a kétezres évek elején. A baloldal mellett „nyolcadik kerületi vagányok, szívós szabolcsi parasztok – de kizárólag a földnélküli zsellérek utódai –, szabados értelmiségiek, zsidók és gyári dolgozók” sorakoznak fel, míg a másik felet a „gazdagparasztság, a polgárság, a hagyománytisztelők, vallásosok és nacionalisták” alkotják. Utóbbiak „gyökértelennek” nevezik az előbbieket, míg azok a „bigott elvakultság” vádjával kiáltanak vissza. Az egyik oldalon az „istentelen erők”, a másikon a „Viktóriánus gárda” áll hadrendbe, melynek tagjai a „diadalmas »V« betűt” mutatják a magasba. Ahogy Bart Dániel írja, Andrászi „[a]z izgalmas akciójelenetek és a gimnazista nézőpont hiteles megszólaltatása mellett nagyszerű érzékkel tárja fel és rajzolja túl a magyarokat elválasztó titkos határvonalakat, régi és új fájdalokat, kisebbségi érzéseket, illetve azt is, ami mindezek ellenére összeköti őket. [...] A magyar társadalom legigazabb, leghősiesebb vonása az a csúnya szkander, amit a jobb kéz és a bal kéz vív, távolról sem tartva be a szabályokat” [15].

A *Polgárháború* narratívája két kulcsmomentum köré szerveződik. Az egyik a múlt bűneinek megismétlésére rájátszó dunai-jelenet, amikor is a „díszmagyarok” a Margit híd alatt zsidókat akarnak a folyóba lőni, a nyilas idők emlékére.

Még a rejtekhelyemről is látom, mennyire élvezik. Lassan kezd derengeni, hogy ez az egész nem is a zsidókról szól, nem a magyarságról, és nem eszmékről. Ezek az emberek katonásdit akarnak játszani, annak fegyelme és felelőssége nélkül. Tisztelegni, jól kihúzni magukat, ölni, aztán hősként hazamenni és megdugni az asszonyt. A többségük fiatal, korombeli lehet. Megkapták ők is a sorstól a maguk háborúját, akárcsak én. (103.)

A leírás zavarba ejtő precizitással leplezi le a radikalizmus szélsőséges, uniformizált változatának lélektaniségét, felhívva a figyelmünket az önkéntesen szerveződő, fényesre borotvált egyenruhás csoportok jelentette veszélyre, bárhol Európában. Andrászi kegyetlen dunai-mozzanatának fő tanulsága a mi számunkra az, hogy annak megakadályozásában egyszerre vesz részt mindkét politikai oldal, világnézettől függetlenül elhatárolódva a szélsőségességtől. Ezzel ért egyet Kiss Tamás kritikus is, majd megjegyzi: „Jó, hogy van egy ilyen »Szigorúan semleges« könyvünk, amiben egy idealista Ákos szemén keresztül megértheti sok heves fejű fiatal, hogy nincs olyan, hogy »Vagyunk mi és vannak ők«, hanem csak MI vagyunk” [16]. A másik kulcsmozzanat a Szent Korona elrablása, illetve az annak megszerzése köré épülő cselekményszál, minek mentén a szerző tovább tudja kovácsolni a két fél értékrendjét megkülönböztető elemek láncolatát. A fenyegető végeredmény pedig akár az ország kettészakadása is lehet, az egyik oldalon a negyedik kormányzó tekintélyelvű rendszerével.

A regényt végig a megosztottság tapasztalata viszi előre, mígnem elbeszélőnk az antagonisztikus ellentétek fölött érzett teljes csömörében egy pillanatra maga is az ország szétsza-

adásában, sőt az egész világ kettéválásában látja az egyedüli megoldást az ideológiai ellentétek felszámolására, a keserű történelmi tapasztalatok tükrében értelmezve az új polarizációt:

Lehet, hogy mégis van valami igazuk azoknak, akik a génekkel magyaráznak mindent? Csak abban tévedtek volna, hogy rossz helyen keresték a közös pontokat. Nem német faj van, nem zsidó faj, vagy orosz, vagy kínai. Ez volt az ő nagy tévedésük. Talán minden fajon belül, minden népen belül megtalálható két alapgén. Az egyik adja a hívő fundamentalistákat, azokat, akiknek vezér kell a boldogsághoz, akik erkölcsöt prédikálnak, akik népben és nemzetben gondolkodnak, akik isten nevében ölnek, akik ránk akarják kényszeríteni a hitüket. A másik gén adja a magamfajtat, a kétkedőt, a bizonytalant, az útkeresőt, azt, aki kérdéseket tesz föl és válaszokra vár, aki emberben és emberségben gondolkodik.

Talán jobb is lesz nekünk, ha határ választ el minket, szögesdrótkerítéssel. Talán a példánkat követi majd az egész világ. (161.)

A szakasz után sorra veszi Európa és a Föld nagyhatalmait, amelyek mind megoszthatók polgáraik világnézete szerint, árnyalatokban elütve bár, de mégis megidézve a magyarországi helyzetet. Eszerint, ha a világ kettészakadna is, és a jelzett pólusok mentén két tömbben egyesülne újra, a szembenállás bolygóméretűvé nőné ki magát. Természetesen nincs az a biológiai tapasztalat, ami visszaigazolná elbeszélőnk ideológiai génelméletét, az, a maga szellemi értelmében mégis hibátlanul működik, és leírhatóvá teszi korunk bármelyik országának politikai rendszerét. Kérdés, hogyan is tartható hát egyben a világ? A válasz a regény záró szakaszának pacifista felhangjaiban – a vágyban, hogy a hullagyűjtők visszaváltozzanak játszótterekké – keresendő, s abban a közös felismerésben, hogy az egymás fölött aratott győzelemnél csak egy dolog lehet fontosabb, az pedig a túlélés. „Bár első látásra lázadó hangvételűnek tűnhet, mégis, egy ilyen könyv érett gondolkodásával, köznap nyelvhasználatával közelebb hozhatja az első választókat a politika világához, talán felszámolhatja olvasói között a meg nem értést, az egyoldalúságot is” [17].

Szót kell ejtenünk azonban a kötet problémás részeiről is. A *Polgárháború* több szakasza öncélú erőszakoskodásba torkollik, s noha az utcai viszonyok többszöri taglalására a mind nagyobb átélés érdekében szükség van, a szerző ebben a vonatkozásban is sokszor túlzásba esett. A cselekményszövés gócpontjai igazán erőre sikeredtek, ám az azokhoz való eljutás időnként esetlegesnek, vakfoltokkal és üresjáratokkal szabdaltnak hat.

Regénypoétika

Andrássi György narrátora egyes szám első személyű, homodiegetikus elbeszélő, beszámolója pedig egyszerre szembesít az ideológiai harc ifjúságra gyakorolt hatásaival és a fiatal felnőttek lélektanával, mindennapi problémáival is, legyen szó a szülőkhöz fűződő viszony átalakulásáról, az érvényesülés nehézségeiről, vagy nőkről és szerelemről. Hősünk, Ákos neve török eredetű (*ak kus*), jelentése pedig „fehér sólyom”, igaz, az ótörök nyelvben a *kus* még a „hattyút” jelölte [18]. Ami biztosan kiolvasható ebből az eredőből, az a tisztaság, amit a fehér szín alap attribútumaként könyvelhetünk el, s a regény borítójának alsó részén olvasható „szigorúan semleges” paratextussal is együtt rezonál. Utóbbi vonatkozás első ránézésre paradoxnak hat, hiszen a mű első szakaszában Ákos a szocialista fél katonája – kritikus cinizmusa egyértelműen baloldali gondolkodásmódot tükröz vissza –, hányattatásainak eredményeként azonban végül egy fölöttes, pacifista pozíciót foglal el, minek okán visszaigazolja a neve által predestinált jelentést. Fontos hozzátenni, hogy noha a név ősi eredetű, mégis inkább a fiatalabb generáció tagjai közt gyakori, ami Ákos vezetéknevének mellőzésével társulva – jószerével minden más karakter vezetéknevét ismerjük – lehetővé teszi, hogy elbeszélőnk alakjában a fiatalság egésze testesüljön meg, aki így egy személyként tükrözi le mindazt, amit a közeg az egész magyar ifjúságra rákényszerít. Bár egy szakaszon hősünk épp a maga jelentőségére próbálja ráirányítani a figyelmet – „És most része lettem ennek a történetnek. Nem az arctalan

tömeg tagjaként, hanem névvel, arccal, személyiséggel.” (209) –, az iméntiek fényében ennek épp az ellenkezőjét éri el. Részleges névtelensége a kiterjesztést vonja magával.

A karakterépítés mindenestre több helyütt problémás, hatalmas váltások mentén építkezik – például az egyes nőalakokhoz fűződő viszonyai terén –, melynek megindoklásához kevésnek tűnik az ifjúság szeszélye. A mindenhez értő megjegyzéseket fűző apjával szembeni folyamatos ellenérzése a függetlenedés sziszifuszi küzdelmének letükröződéseként olvashatók – miközben a rá való folyamatos hivatkozás egyidejűleg az apa Ákos által is elismert fölényével szembesít, és azzal, hogy „tulajdonképpen azt szeretjük, aki idegesít, a legnagyobb gondjaink [pedig] személyiségünk legfőbb építőkövei” [19] –, ahogy az útja során megismert, mindenkor okító hangot megütő felnőttekkel vívott szópárbajai is az ifjúság azon érzetét viszik színre, ami az egész világot egy ellenük való összeesküvésnek dekódolja. A felnőttek közt azonban nincsenek érdemi különbségek: mintha mindannyian a kritikus apa alteregói volnának.

Ákos, szerepének körülhatárolásakor rendre popkulturális utalásokkal él, melyek közül a legdominánsabb James Bond alakja, igaz, a legtöbbször úgy hivatkozik rá, mint aki nálánál sokkal sikeresebben oldotta volna meg az adott feladatot. Ezen a ponton Andrászi műve rokonságba állítható *A szivarhajó utolsó útja* [20] című magyar alternatív történelmi regénnyel, melynek főhőse, Kossuth Csaba éppúgy a Duna-menti Köztársaság szuperügynökékként prezentálódik, a 007-es túlzó attribútumaival felvértezve. A *Polgárháború* folyamatosan taglalt románcai, melyek idősebb nőkhöz, vagy épp a másik oldal lányaihoz fűzik Ákost, éppúgy felfoghatók bondi párhuzamokként, bár az utóbbi példa karaktereinknél a *Rómeó és Júliát* idézi meg evidens párhuzamként. Ákos többször hivatkozik számítógépes játékokra is – különösen az azok belső nézetű, akcióorientált válfajára –, amelyek korosztálya számára egy kvázi elő katonai kiképzésként értelmeződnek, minek folytán relatíve könnyen sikerül alkalmazkodniuk a polgárháborús állapotokhoz és feladatokhoz.

Fidóék ugyanazt az angol SAS-rendszert vették át, amit mi. Ötszemélyes csapatok ott is, itt is. Csak ott több a fiatal, aki ugyanazt a remek hollywoodi kiképzést kapta, amit én. Nálunk több az öreg – régi, kihízott katonai dzsekikben a kádári néphadseregből. Csupa nosztalgia és elvtárszás. Irigyelném fidókat, ha náluk nem reggeli misével kezdődne a nap. (20–21.)

[Majd egy kicsit később:]

[A] fegyver engedelmesen köhög a kezemben. Mintha virtuális háborúban lennék egy játékeremben. Célzás, lövés. Ha találsz, az ellenséges katona kis füstfelhőben elpárolog. (34.)

A regény egy tetszetős intertextuális beszivárgása, amikor Ákos betörőként olyan intenzíven éli át egy évvel korábbi, gyerekkori emlékét – a „reggeli felvágott és a dzsem ízét” éppúgy érezve, mint akkori nyugalmát is –, ahogy *Az eltűnt idő nyomában* főhőse, Marcel. Ehhez hasonló mozzanat, amikor hősünk azt várja tükörképétől, hogy megfiatalodjék, Oscar Wilde klasszikusára, a *Dorian Gray arcképe*re utalva. A regény legfontosabb vendégszövege mégis az „aki kardot ránt, kard által vész el” szakasz, mely nem csak *bibliai* intertextus, hanem az *István, a király* rockopera kulcsmondata is egyben, minek révén – talán a turáni átok beteljesülésének kifejeződéseként – „odaát” párhuzam létesül az országot dúló, egymástól ezer éves távolságra lévő két polgárháború között.

Andrászi fejezeteinek nyitányai az esetek többségében határátlépéssel szembesítenek, amennyiben egy visszatérő CNN-adásból szerzünk tudomást a magyarországi állapotokról, hőseinkhez hasonlóan: olvasó és karakterek tehát ugyanazt az információt kapják a helyzetről. A különbséget pusztán a mediális váltás jelenti: amíg a befogadó szöveggé, addig a szereplők audiovizuális anyagként szembesülnek vele. De nincs ez másként a regény többi részével sem, hiszen Ákos megéli az eseményeket, jelen van bennük, számunkra azonban csak az irodalom médiuma közvetíti azok teljességét. Mindez egyszerre szembesít az egyes médiumok különbségeivel, illetve azok valóságához fűződő viszonyával is. Ahogy arra hőseink is reagál-

nak, a CNN adása az adott helyzetben azt a szerepet tölti be, amit a múlt rendszerben a Szabad Európa Rádió látott el: rólunk tudósít, nekünk (is), de a mi (ideológiai) megköztéseinktől megszabadulva.⁵ A mű mindazonáltal társadalom és médiakritikát is gyakorol a CNN műsora által, hiszen a regényben előrehaladva a magyarországi események mind hátrébb kerülnek a hírlistán, míg a Kína és India közt kirobbanó konfliktusra koncentráció világ számára jószerevével teljesen eljelentéktelenednek.

Tudtam, hogy igaza van. Ez az összecsapás akár atomháborúhoz is vezethet. Mégsem voltam képes igazán komolyan venni. Csak ültem a kávéházban, néztem a falra szerelt tévét és arra gondoltam, mindez a világ másik felén történik. Pesten béke van. (257.)

A hírekben látott véres történések tehát csak akkor jelentenek számunkra többet pusztán érdekességnél, ha bármi közünk van hozzájuk. Ha nincs, úgy érthetetlenek, mi pedig érdektelenek vagyunk irántuk. Ez tükröződik vissza abban is, ahogy a regény a nyugati demokrácia működését látja, hiszen a nemzetek fölötti szervezetek föméltóságainak beavatkozása „odaát” – s ha a felkínált görbe tükörbe tekintünk, olykor sajnos „ideát” is – kimerül abban, hogy igyekeznek tárgyalóasztalhoz ültetni a szembenálló feleket. Andrászi könyvéből továbbá kiolvasható a média azon tulajdonsága is, hogy befolyásolni tudja a külső közvéleményt azáltal, hogy melyik oldalt milyen gyakorisággal, milyen színben és milyen szereplők révén szerepelteti a képernyőn. A „V”-t villogtató, csinos fidós tinik Ákos szerint már csak a mosolyukkal is befolyásolják a polgárháború külső megítélését.

Hősünk az apja elnyomott írói munkásságát alapul véve a hazai irodalomtudomány popkultúrához főződő viszonyára, a szép- és spekulatív fikciós literatúra egyesek szerinti összeháborítatlanságára is reflektál, a befogadóban pedig óhatatlanul megidéződik az előző fejezetben részletesen taglalt pólusok mentén történő megosztottság, ahol az egyik fél már csak azért is ellehetetleníteni kívánja a másikat, mert az másként és más eszköztárral – esztétikai ideológia helyett például világok építésével – halad az útján.

Túl érthetően ír ahhoz, hogy kedveljék a hivatalos zsenik, akik százoldalas, követhetetlen mondatokban szólnak két tucat rajongójukhoz. Túl élő jellemeket teremt [krimijeiben], túl mélyek a gondolatai ahhoz, hogy lenéző vállveregetéssel elfogadják ügyes iparosnak, és mint ilyenek, biztosítanak egy kis helyet az irodalom szentélyében. No meg kasszájánál. (168.)

Andrászi műve nyelvi megoldásaiban is visszatükrözi politikai tematikáját, a főhős cinizmusa révén a humort is biztosítva. Erre példa, amikor a „liberális lögyakorlat” mibenlétén morfondírozva felteszi az ironikus kérdést: „Mindenki arra lő, amerre akar?” (11.). De példaértékű a következő hasonlat is: „Hallgattam, mint jó kereszténydemokrata a kinyilatkoztatást” (14.). Felrémlelenek persze egyszerűbb szimbólumok is – az utcán látott döglött galamb képét nem kell magyarázni –, de az olyan hozzáfűzések, mint amit az akcentusa le nem leplezése végett vállalt hallgatása után tesz – „végre megszólalhatok anélkül, hogy minden hangzóm mellé nyelvészt állítanék” (197.) –, jól jelzik a mű késéles hangvételét, ami pedig a főtematika színrevitelének kétségkívül legjobb módja. Ugyanilyen remek megoldás az az írás/beszéd aktusának leleplezésére vonatkozó lépése is, amikor a félelem többes számú kifejezése után annyit mond: „[n]a jó, átteszem egyes számba. Én botlottam meg kövekben és faágakban, én riadtam halálra” (190.), vagy az önmagával folytatott, írásban önálló személyekként jelölt párbeszéd (vö. 207.).

⁵ Egy ilyen adásból szerzünk tudomást arról is, hogy Románia boldogan küldene felszabadító csapatokat Budapestre, mely mozzanat mindenekelőtt történelemkísértő vonatkozásai miatt érdekes, a dunai jelenethez, vagy ahhoz hasonlóan, hogy a Szent Korona épp az osztrákoknál köt ki.

Nyelvi vonatkozásban a *Polgárháború* különös kettősséggel szembesít, az ugyanis, ami hiányosságként írható le, ugyanezen jellegéből adódóan zsánerönreflexióvá is válik. Andrászi György műve mintha két nyelvi kvalitásban szólalna meg, egy egyszerű, a cselekményleírásra fókuszáló, helyenként pongyolának is mondható hangon, másutt pedig az emberi lét legmélyebb tapasztalásaival és igazságaival szembesítve, pontos, sűrű és súlyos fogalmazásmóddal, képi és nyelvi leleményekkel. Van továbbá egy olyan sajátossága a prózájának, hogy egy-egy hosszabb bekezdésen belül egymásra fűzve halmozza az azonos mondatfelüteseket, más-más zárásra futtatva ki az egyes gondolatokat, a tágítás, az árnyalás vagy a kikezdes célzatával; az eljárás kulcsszava, tehát a mondatkezdő szó a legtöbb esetben a „talán” – másutt a „ha”, „hogya” –, ami a *Polgárháború* legmeghatározóbb kifejezése is egyben. Mindkét itt taglalt jellemző számon kérhető volna a szerzőn, ám észre kell vennünk, hogy az ellentét, illetve az egyes mondatok eltérő kifutása – legtöbbször ráadásul a „talán” kifejezéssel indítva – az allohistorizmus zsánerére tett önreflexiókként is olvashatók, hiszen a variánsok – mondat vagy világvariánsok – egymásmellettségével szembesítenek, melyeket egy véletlen mozzanat is életre hívhat, kifutásuk azonban könnyen egymással ellentétes lehet. De így értelmezhető a rengeteg, emlegetett budapesti utcanév is – olykor talán már túlzásba is esik a szerző –, ami a helyiek számára az átélést is felerősíti, viszont a párhuzamos, egymásba futó és egymásból kiinduló utak a multiverzum, a variációrengeteg sajátos letükröződéseként is olvashatók.

A zsánerre vonatkozó nyelvi önreflexiók tárháza igazán széles, így nem törekedhetünk teljességre. Az alább következő példák azonban – a dolgozatunk elejére emelt citátummal egyetemben – jól érzékeltetik a jelenséget:

[A] ki nem lőtt szellemgolyók visszaröppennek a fegyvercsövekbe. Le nem zajlott harctól visszhangzik a szűk tér körülöttem, ki nem folyt vér szennyezi a kopott mozaikpadlót. (33.)

A második rúgás a fejére megy. Kicsit olyan, mintha kapura rúgnék, csak ez a labda testben végződik, múltja van és jövője is, ha nem rúgok túl nagyot. (55.)

Lassan telt az idő, vánszorogtak a percek, aztán hirtelen, minden átmenet nélkül átkerültünk abba az univerzumba, ahol történnek a dolgok. (100.)

Mind a négy szövegrész a történés és a meg nem történés kettősségével szembesít. Az allohistorizmus alapvető tapasztalatával, hogy egy-egy apró döntésen múlhat minden, s ami a mi síkunkon nem történik meg, az a sokvilág-elmélet értelmében valahol máshol talán igen. Andrászi könyvének nyitánya és záró szakasza az iméntiekhez hasonlóan éppúgy elbizonytalanító hatást kelt, amennyiben álomként teszi értelmezhetővé a teljes narratívát.

Ez az álom nem arról szól, hogy diadalmaskodsz. Ez az álom arról szól, hogy menekülsz Budapesten, most, ezen a télen. Talán a valóság elől. (7.)

Így persze elhinti annak lehetőségét, hogy nem is egy alternatív világra, hanem csak az elbeszélőnk álmának paraterére nyílt rálátásunk, ezzel együtt a regény merészebb húzásait, illetve sutább megoldásait is elegyengetve. A befejezés azonban nyitva marad – Schrödinger macskája-effektus –: Ákos kilép szobája ajtaján, és alig várja, hogy a szüleitől megtudja, melyik világban is ébredt fel. Mi azonban nem kapunk választ. Számunkra csak a regény tanulságai maradnak meg, és újabb önreflexió a jövő alternatíváira:

Olyan valószínűtlen volt mindaz, ami történt. Olyan hihetetlen volt, hogy mindannyian megőrültünk néhány hónapra, elment az eszünk, aztán valahogy visszatért. Talán csak álmodtam az egészet. [...]

Nem bírtam tovább. Tudni akartam.

Felpattantam és céltudatos léptekkel megindultam az ajtó felé. (262–263.)

UTÓSZÓ

Andrássi György *Polgárháború* című regénye arra tesz kísérletet, hogy az ifjúsághoz is közelebb hozza az alternatív történelem jelenségét, de nem csak a fiataloknak szól – duplafedeles mű. Husbavágó megoldásokkal, nagyítót használva világít rá a közéleti politikát s vele a mi mindennapjainkat is keresztül-kasul szétszabdáló repedésekre, lövészárkokra, hangjának cinikus éle és pajzsának pacifizmusa viszont remek fegyverzetnek bizonyulnak az ideológia réme ellen.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] KERBER Zoltán: *A magyar nyelv és irodalom tantárgy problémái az ezredfordulón*, Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet (OFI), 2009. (Online: <http://ofi.hu/tudastar/tantargyak-helyzete/magyar-nyelv-irodalom>) – Almási Miklós *Anti-esztétikájára* (T-Twins, Budapest, 1992) hivatkozva.
- [2] ANDRÁSSI György: *Polgárháború*, Partvonal, Budapest, 2006, 264 p, ISBN: 9639644099
- [3] NÉMETH Zoltán: *Költészet és nemiség... Hálózatelmélet és irodalomtörténet-írás*. In: CSANDA Gábor – H. NAGY Péter (szerk.): *Költészet és...*, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Pozsony, 2014, 198 p., ISBN: 9788097116668, 87–102.
- [4] BAKA L. Patrik: *A magyar alternatív történelmi regény* (disszertációs dolgozat), Selye János Egyetem, Komárom, 2018, 216 p, 26–30.
- [5] TODOROV, Tzvetan: *Bevezetés a fantasztikus irodalomba*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2002, 170 p, ISBN: 9789639350021, 31.
- [6] HELLEKSON, Karen: *The Alternate History: Refiguring Historical Time*, The Kent State University Press, Ohio – London, 2001, ISBN–10: 0873386833, 2–3.
- [7] ROSENFELD, Gavriel D.: *Miért a kérdés, hogy „mi lett volna, ha?” Elmélkedések az alternatív történetírás szerepéről*, ford. SZÉLPÁL Livia, Aetas, 2007/1, 147–160 p, ISSN 0237-7934
- [8] EST.HU: *Veled is megtörténhet*, est.hu, 2006. (Online: http://est.hu/cikk/43178/veled_is_megtortenhet)
- [9] BARCSI Tamás: *Spekulációk a szabadságról – Negatív utópiák*. In: KESERŰ József – H. NAGY Péter (szerk.): *Kontrafaktumok. Spekulatív fikció és irodalom*, Selye János Egyetem Tanárképző Kara, Komárom, 2011, 117 p, ISBN: 978-80-8122-014-2, 49–75.
- [10] INDEX: 2006. október 23. *Így zajlott a véres nap valójában*, Index, 2016. (Online: <https://index.hu/nagykep/2016/10/22/2006-oktober-23-egy-veres-nap-kronikaja/>)
- [11] WIKIPÉDIA: *Őszödi beszéd*, Wikipédia (Online: https://hu.wikipedia.org/wiki/%C5%90sz%C3%B6di_besz%C3%A9d)
- [12] ROSENFELD, *I.m.*, 151.
- [13] H. NAGY Péter, *Imaginárium IX. SF: A képzelet mesterei*, Opus, 2009/2, ISSN: 1338-0265, 26.
- [14] ROBERTS, Andrew: *Bevezető = Uő. (szerk.): Mi lett volna, ha...? [fejezetek a meg nem történt világtörténelemből]*, Corvina, Budapest, 2006, 182 p, ISBN: 9631355608, 18.
- [15] BART Dániel: *Liberális lögyakorlat a Hegedűs Gyula utcában*, Index, 2006. (Online: <https://index.hu/kultur/klasz/polgarhab/>)
- [16] KISS Tamás: *Polgárháború*, Krystohans, 2015. (Online: <http://krystohans.blogspot.com/2015/03/polgarhaboru.html>)
- [17] MAKAI Péter Kristóf: *Andrássi György: Polgárháború*, Ekultura, 2006. (Online: <http://ekultura.hu/2006/03/30/andrassi-gyorgy-polgarhaboru>)
- [18] *Uo.* 26.

[19] BART: *I.m.*

[20] PINTÉR Bence – PINTÉR Máté: *A szivarhajó utolsó útja. Fejezetek a Duna-menti Köztársaság történetéből*, Agave Könyvek, Budapest, 2012, 230 p, ISBN: 9786155049941